

Bu makale, ilk önce editörlüğünü Ed.Prof.Dr.Kemal Yüce ve Yrd.Doç.Dr.Şevkiye Kazan'ın yaptıkları Edebiyat Bilgi ve Teorileri adlı kitap (Lisans Yayınları, İstanbul 2006, s.74-76) için hazırlanmış; ancak adı geçen yayında yazar adına yer verilmediğinden Baykara Dergisinde de yayımlanmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

POSTMODERNİZM (MODERNİZM ÖTESİ)

Dr. Yavuz BAYRAM *

Postmodernizm terimi, “sonra” anlamındaki İngilizce *post* ön ekiyle “çağdaş, asrî” anlamındaki yine İngilizce *modern* kelimesinin birleşimiyle oluşturulmuş bir kelimedir. Türkçe karşılığı, “modernizm sonrası” ya da daha yaygın kullanımıyla “modernizm ötesi” olarak da düşünülebilir. Ancak “Postmodernizm o kadar çok kafa karıştırıcı ve karmaşık bir kavramdır ki hakkında tartışmalar hâlâ tamamlanamamış, hâlâ üzerinde herkesin fikir birliğine vardığı bir tanımla yapılamamıştır.” (İnan, 2004; 32). Postmodernizmin çıkış noktasını, modernizmin sorgulanması, biraz daha ileri bir adım olarak, modernizmin aşılması düşüncesi oluşturmaktadır.

“Modernizmin çok fazla akılcı, çok fazla işlevsel yapısından, özellikle gelişmiş, endüstrileşmiş ülkelerdeki, Batı’daki insanlar bıknca, onların farklılaşma arayışları, biraz akıldan uzaklaşma, rasyonellikten uzaklaşma her şeyin işlevsel olmasından uzaklaşma hayalleri” doğmuş (Baran, Eşitgin ve Gürel; 2004, 161); böylece postmodernizm için uygun bir zemin oluşmuştur. Nihayet insanların bütün düşünce sistemlerine ve bunlara ait ilkelere inancını yitirmesine sebep olan gelişmelerden sonra postmodernizm ortaya çıkmıştır. Bu anlamda İkinci Dünya Şavaşı’na kadar bütün Dünya’da yaşanan olumsuzluklar ve savaşın getirdiği yıkımın önemli bir etkisi olmuştur. Postmodernizm, bundan sonraki dönemlerde pek çok aydının ve sanatçının gündemine girmiş; 1980’li yıllarda ise gündemi en çok meşgul eden tartışmaların kaynağını oluşturur hâle gelmiştir.

Değişik görüşler bulunmakla birlikte postmodernizm, başlangıçta felsefe, edebiyat, güzel sanatlar ve mimarî gibi alanlarda gündeme gelmiştir. Zamanla

* Amasya Milli Eğitim Müdürlüğü Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu.

modernizmin söz konusu olduğu her alanda postmodernizmden de söz edilmeye başlanmıştır. Çünkü postmodernizm, modernizmin temel ilkelerinin sorgulanmasına ve eleştirel bir gözle değerlendirilmesine dayanır. Temel hedefi de insanlığı iyiye ve güzele götürmede bir türlü beklenen başarıyı gösteremeyen modernizmin neden başarısız olduğu konusunu irdelemek; zaman zaman da bunlarla ilgili önerileri, herhangi bir yönlendirmeye kalkışmaksızın ortaya koymaktır.

Roland Barthes, Soren Kierkegaard, Martin Heidegger, Friedrich Nietzsche, Marcel Duchamp, Jacques Lacan, Edmund Husserl ve Ludwig Wittgenstein gibi isimler, postmodern bakış açısının habercileri; Jean-François Lyotard, Ferdinand de Saussure, Henri Lefebvre, Jacques Derrida, Guy Debord, Michel Foucault, Julia Kristeva, Jean Baudrillard, Gilles Deleuze ve Richard Rorty gibi isimler ise postmodern felsefenin en önemli temsilcileri arasında kabul edilebilirler.

Postmodernizm, edebiyatta hem gerçeğin hem de hayalin görünen ve tahmin edilenden öte yanıyla, varlık ve olguların görünenden öte yüzleriyle ilgilenir. Diğer yandan sebep-sonuç ilişkisini, edebî bir metnin olmazsa olmaz şartları arasından çıkarmış; buna karşın gerçekte kurmaca arasındaki ilişkiyi güçlü biçimde vurgulamayı amaç edinmiştir. Postmodern metinlerde birçok alt metin bir arada bulunur ve bu metinler, birbirleriyle iç içe girmişlerdir. Postmodern nitelikler taşıyan bir sanatçıya ait herhangi bir metninde mutlak olan bir tek anlatım tarzını aramak yersizdir. Çünkü postmodern bir metinde bir değil birden çok anlatım tarzının uzantısı bir arada bulunur.

Modernizmin temel ilkelerini büyük ölçüde reddeden postmodern anlayışa göre, edebî bir metnin mesajını anlamaya kalkışmak, hem beyhude hem de gereksizdir. Çünkü okurun yapması gereken, okuduğu metinden birtakım sonuçlar çıkarmak yerine, metinle bütünleşerek bir bakıma metne katkıda bulunmaktır. Böylece sanatçının metnine de katkı sağlayabilecektir. Kaldı ki sanatçı da ancak bu durumda hedefine bir adım daha yaklaşmış olacaktır.

“Postmodernizm, ister sosyal kurumsal yanı(yla) ister epistemolojik yanıyla ele alınsın genelde bu hareketin Batıda ortaya çıkan aydınlanmacı felsefeye ve bizzat modernizme yöneltmiş bir eleştiri olduğunu söylemek mümkündür.

Postmodernizm olgusunun, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilimsel ve zihinsel bilgi üretiminde Batıda yaşanan derin krizin, Aydınlanma filozoflarının genel çerçevesini çizdiği modern paradigmanın derin bir sarsıntı geçirmesi sonucu ortaya çıktığı söylenebilir (Aslan ve Yılmaz 1, 2006). Postmodernizmin bir başka özelliği, Marx'ın büyük özgürleşme anlatısı, Freud'un psikanalitik terapi(si) ve Darwin'in evrim teorisi gibi total anlatılara ve yasalara karşı çıkmasıdır (Aslan ve Yılmaz 2, 2006).

Bolay'a göre (2006), "Postmodernizmi yaratan şartlar, Batı insanının aydınlanmacı zihniyete, insanı makineleştiren hayat tarzına, bilgiyi sadece deneye hasreden görüşlere karşı duyulan bir güvensizliktir. Aynı zamanda sanayi inkılabından sonra gelişen doğrusal ilerlemeci tarih inancına, fizikte gelişen görelilik(Einstein)ten ilham alan "doğru"nun izafi olduğu fikrine karşı bir çıkıştır. Bilgi ve bilim hayatında olduğu gibi toplumsal hayatta, kültürel hayatta da güvensizlik vardır. Bilimin baskısı vardır. Bilgiyi kazanç aracı kullanan güçlerin baskıları vardır. Bundan dolayı sosyal, siyasi, hukuki, kültürel kurumlar ve onların getirdiği kavramlar ve bu kavramlara dayandırılan doğrular kapitalist Batı'nın çeşitli oyunları ve düzmeceleleridir. Düzmece kavramlar, dil oyunları ile yaratılmıştır. Kelimeler ve terimlerle onların anlamı arasındaki münasebet sağlam değil, rastgeledir. Dolayısıyla bunlar da göreceli (izafi)dir. Bütün kavramlar farklı dil ve farklı inanç gruplarına ait olduğu için ideolojiktir(ler). Her grup kendi doğrularını ve hayat tarzını yaratır. İnsanları bağlayan, birleştiren kavramlar artık yoktur.... "Postmodernist anlayış, gerçeklerin de yapay ve kurmaca olduğunu, bunların mevcut kültürler tarafından insanlara dayatıldığını; böyle teknoloji, bilim ve kültür ortamında ferdin yok olduğunu dile getirir. Fertler, kitleleştirilerek yok edilmektedir. Kimlikler gruplara göre tayin edilmekte ve insanlar bir takım kategorilere ayrılmaktadır. Şu halde kavramlar sorgulanmalı, körükörüne benimsenmemelidir. Toplumdaki azınlık (marjinal) grupların, etnik hareketlerin, homoseksualite gibi hareketlerin ön plana çıkmasına meydan verilmemelidir."

Diğer yandan "Postmodern sanatçı, modernizmin öldürdüğüne inandığı insanî değerleri sorgulayarak işe başlar. Bunları sorgularken önerilerde de bulunur. Modernizmin temel dayanaklarından olan pozitivizmi, rasyonalizmi ve determinizmi reddeder. Postmodernizmin temelini çoğulculuk, tarihîlik, tabiata ve

çevreye uyum teşkil eder.” Ayyıldız (2005, 654). Postmodernizmin dil ile ilgili algılaması da alışlagelmişten farklıdır. Zira “posmodernist-postyapısalcı açıklamada, *dilin kendinden başka hiçbir şeyi aktaramayacağı*” (Şahin, 2002) görüşü hâkimdir.

Günümüzde hemen her alanda karşı karşıya gelen modernizm ile postmodernizm, aşağıda temel aldıkları bilimsel yaklaşımlar ve varsayımlar açısından karşılaştırılmışlardır. Bu karşılaştırmanın diğer alanlar için temel alınması da mümkündür. (Bayram, 2005; 255)

Pozitivist (Olgucu) Bilim Yaklaşımının Temel Varsayımları

1. Bilimsel ilerleme birikimseldir.
2. Bilimsel bilgi, tek meşru bilgidir. Metafizik iddialar, normatif ifadeler, değer yargıları ve kanaatler meşru bilgi değildir.
3. Görgül verilerin derlenmesi ve değerlendirilmesinde, kuram oluşturulmasında normatif bakış açlarına, değer yargılarına, kanaatlere ve kişisel bakış açlarına yer yoktur. Araştırmacı, gözlemediği olgu ve/veya olaydan bağımsızdır.
4. Meşru bilgiye ancak mantık ve matematiği kullanarak, doğa bilimlerinin yöntemleri ile ulaşılabilir. Kavramlar, gerçeklerin sayısal olarak ölçülmesine olanak taşıyacak şekilde işlevsel hâle getirilmelidir.
5. Bilimin amacı, neden-sonuç ilişkilerini açığa çıkarmak ve düzenlilikleri açıklayan kanunlar ortaya koymaktır.

(Altunışık vd. 2002, 4).

Pozitivist Ötesi (Yorumlayıcı) Bilim Yaklaşımının Temel Varsayımları

1. Bilimsel aşamaların hiçbir aşaması değer yargılarından bağımsız değildir.
2. Tek doğru yöntem söz konusu değildir.
3. Bilimsel çalışma, metafizik temellere dayanabilir. Yani bir bilimsel kuramın temel varsayımları ampirik olarak test edilebilir nitelikte olmayabilir.
4. Bilimcilerin çalışmalarında kanaatlerini, inançlarını ve ikna yöntemlerini ve retorik temel almaları matematik ve istatistikî yöntemleri temel almalarıyla eşdeğerdedir.
5. Toplumdan soyutlanmış sadece bir seçkinler grubuna hitap eden bilim, özgürleştirici olma yerine totaliter olma riskini taşımaktadır.

(Altunışık vd. 2002, 8).

(Altunışık vd. 2002, 12).

Son yıllarda Jean-François Lyotard'ın Postmodern Durum (Çev. Ahmet Çiğdem), David Harvey'in Postmodernliğin Durumu (Çev. Sungur Savran), Madan Sarup'un Postyapısalcılık ve Postmodernizm (Çev. Abdülbaki Güçlü), Perry Anderson'un Postmodernitenin Kökenleri (Çev. Elçin Gen), Marshall Berman'ın Katı Olan Herşey Buharlaşıyor (Çev. Ü. Altuğ - B. Peker), Agnes Heller ve Ference Feher'in Postmodern Politik Durum (Çev. Şükrü Arın, Osman Akınhay), Sezgin Kızılcılık'ın Postmodernizm: 'Modernlik Projesine' Bir Başkaldırı, Pauline Marie Rosenau'nun Post-Modernizm ve Toplum Bilimleri (Çev. Tuncay Birkan), Alain Touraine'ın

Modernliğin Eleştirisi (Çev. Hülya Tufan), Aytakin Yılmaz'ın Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar, A. Yaşar Sarıbay'ın Postmodernite, Ernest Gellner'in Postmodernizm İslam ve Us, Necmi Zeka'nın Postmodernizm, Z.M. Murphy'nin Postmodern Toplumsal Analiz ve Postmodern Eleştiri (Çev. H. Arslan), Adnan Güriz'in Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk, Dursun Derviş'in Postmodernizmin İslamcılar Üzerine Etkileri adlı çalışmalar, postmodernizm konusunun kamuoyunda daha iyi tartışılmasına uygun zemin hazırlayan kaynaklar arasındadır. Ayrıca bu konuda aşağıda verilen kaynaklardan başka da sanal ortamda birçok WEB sayfası önemli bilgiler içermektedir.

Kaynaklar

- ALTUNIŞIK Remzi vd. (2002). **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- ASLAN Seyfettin ve YILMAZ Abdullah (1), **Postmodern Anlayışın Düşünce Öncüleri**, <http://www.canaktan.org/felsesosyo-tarih/post-modern/dusunce-onculeleri.htm>, ET: 15.08.2006.
- ASLAN Seyfettin ve YILMAZ Abdullah (2), **Modernden Postmoderne**, <http://www.canaktan.org/felsesosyo-tarih/post-modern/modernden-post.htm>, ET: 15.08.2006.
- AYYILDIZ Mustafa (2005). **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Akçağ Yayınları: Ankara.
- BAYRAM, Yavuz (2005). "Bilimsel Araştırmalar ve Yazılar", Mehrali CALP (Ed.), **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, içinde, s.253-301, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- BOLAY, Süleyman Hayri, **Postmodernizm**, <http://www.canaktan.org/felsesosyo-tarih/post-modern/hayri-bolay.htm>, ET: 15.08.2006.
- BARAN Ethem, EŞİTGİN Dinçer, GÜREL Çağrı (2004). Can Kozanoğlu ile Popüler Kültür ve Futbol Üzerine, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, S:57, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- İNAN Ruhi (2004). Gökkubbedesöylenmemişhiçbirsözyokturgillerdenbirroman Ya Da Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar'ında Postmodern İzdüşümler, **Millî Eğitim Dergisi**, S:163, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: Ankara.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan (2002). "Tarih Biliminin Tarihçesi Çerçevesinde; Çeşitli Tarih Felsefeleri, Postmodern Söylem ve Küresel Bağlamda 'Tarih'in Konumu", **Millî Eğitim Dergisi**, S:155-156, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: Ankara.